

1935 Yılında Türkiye Maden Durumu

1935 Yılında Türkiye Maden Durumunu iki cepheden incelemeye değer. Birincisi madde inkişaf, ikincisi de plânlı istismarın ihzarı.

Topraklarımız saltanattan cumuriyete devrolduğu tarihe kadar maden istihsalimizin gayrı muntazam bir seyir takip ettiğini görürüz. Eğer istatistik cetvellerimizi gözden geçirirsek - bu malûmat ta pek mazbut değildi -10 sene herhangi bir cins cevherimizin grafiğinin hendesî bir inzibat ile arttığına şahit olmayız. Belki bazı maden cevherlerimiz bir veya birkaç sene mevzii artmalar göstermiştir; işte o kadar. Bunun içindir ki, Türkiye'nin ekonomik denkleşmesinde maden cevherlerimiz kendine lâyük bir rol sahibi olamamıştı.

Maden cevherlerimizin inkişafı ancak Cumhuriyetin kurumu ile başlar, dersek bu bir övünmek değil, bir hakikattir, işte sıra ile bazı cevherlerimizin istihsal adetlerini senelerle karşılaştıralım:

Taş kömürü ihracımız 1923 senesinde ancak 600,000 tonu biraz aşıyordu. Acunun milyarı geçen istihsali yanında bu adet hiçe sayılacak kadar küçüktür. Fakat bu tarihten sonra muntazam bir artış başlamış ve bilhassa 1932 den itibaren dış piyasa satışındaki tezyüt göze çarpacak kadar önemlidir. Evet, 1931 yılında istihsalimiz milyonu aştı. 1929 da başlayan kriz'in sürümüne karşı bu artış aynı şiddetle devam etmiştir, ki bu iki katlı muvaffakiyet ekonomimizin tanziminde ne kadar isabetle hareket edildiğinin en büyük delilidir. Vakıa burada pesimist bir itiraz da akla gelir. Dünya kömür istihsalinin milyarı aşan, yekûnu yanında bizim milyon ve yüzbinler hanesinde oynayan istihsalimizi krizden korumak,

ihracatımızı arttırmak bir muvaffakiyet adedilemez denir. Dünya umumî istihsalinin ve istihlâkinin yüksekliği karşısında istihsalimizin artması az ve kolay görünürse de karşımızdaki rakiplerin melekese, rasyonel çalışmalarını da gözönünde tutunca, iç ve dış piyasalarda kömürlerimizin temin ettiği mevki küçültülemes ve nihayet düşünelim ki, eski günlerde buhran denen bu ekonomi kargaşalığı olmadığı halde bugünkü netice hiçbir zaman elde edilememiştir. Eğer başı boş bir ekonomi siyasası gütmüş olsaydık, bu feyizli sonucu elde edemeyeceğimiz şüphesizdi. Vakıa bugünkü sonuçla Türkiye'nin kömür ekonomisi henüz ülküsüne erişememiştir. Yalnız son yıllardan aldığımız intiba ve yurda temin ettiği menfaatler bize tutulan ekonomi yolumuzun sağlamlığını ve yüksek drijanlarımızın ne kadar itimada değer olduğunu gösterir. Nitekim 1932 de 1.178.000, 1933 te 1.323.000, 1934 te 1.652.000 ton olan kömür ihracımız, 1935 te 1.700.000 tonu aştığı halde önümüzdeki yıllarda bu adetlerin üstüne çıkmak için kömür havzalarımızda esaslı tedbirler, alınmaktadır. Havzada makina kuvveti fazlalaşıyor. Bizi Avrupa kok ve antrasitine muhtaç etmiyecek yeni inşa ettiğimiz kok fabrikasının istihsal kabiliyeti 60.000 tondan 120.000 tona çıkarılıyor. Memleket dahilinde kömür sarfiyatı artırılıyor. Zonguldak büyük elektrik santralinin inşası, Filyosa gelen hattın Ereğliye bağlanması ve bu hat nakliyatının elektrikleşmesi, Söğütözü ve " Bartın "civarındaki kömür hazinelerimizde yapılan esaslı araştırmalar taş kömürü sanayimizin istikbaline ümitler bağlatmağa değer kat'î delillerdir.

Taş kömürü havzamıza bu önemi verirken yurdumuzun birçok yerlerinde rastgelinen liğnit kömürlerine de ihmal gözüle bakılmamıştır. 1929 da liğnit kömürü istihsalimiz 9.000 tonun pek az üstünde olduğu halde, 1932 de 13.500, 1933 te 29.500, 1934 te 52.777 tonu bulmuş ve 1935 te de bu miktar 69.148 tondur. Bu adet ile liğnit istihsalinde Türkiye Cumhuriyetinin amacına vasıl olmadığını son 1935 yılında liğnit kömürleri sahalarında bilâmel yaptırdığı araştırmalar anlatır.

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün Kütahyada yaptırdığı arama ameliyesi hayli ilerlemiş, külliyyetli kömür rezervlerini ihtiva eden bir havza alana çıkarılmıştır. Halen buradaki sondajlara ve ihzari ameliyelere devam etmekle beraber bu liğnitlerden ne gibi bir işletme metodile ve hangi esas dahilinde memleket lehine menfaat temin edileceği de ayrıca tetkik edilmektedir. Bu hususta memleketimizin gerek liğnit ve gerekse taş kömüründen terkibi petrol ve amonyak çıkarma mes'elesi, Enstitünün ince elediği teknik vazifeler arasında büyük bir yer tutmakta olup, müteaddit yatakların bu bakımdan incelenmesi mukarrerdir. Belki yakın bir istikbalde acunda da pek yeni olan bu yüksek tekniğin memlekette kurulması, yurdun mühim bir ihtiyacının karşılanması beklenebilir. Maamafih, yurdun petrol ihtiyacı yalnız tekniğin eline bırakılmamış bu değerli mayii tabiattan da elde etmek için son senelerde başlıyan petrol sondajları daha fazla derinliklere kadar uzatılmıştır. Aynı zamanda bitümlü şistlerimizden de mayi mahrukat istihsal etmek esası üzerinde mahallerinde tetkikat yapılmaktadır.

Dışpiyasalara yolladığımız krom cevherimizin artış nisbeti de hakikaten her Türkün göğsünü kabartacak kadar önemli'dir. Dünya istihlâki vasati olarak 400.000 ton kabul edilirse,-ki kriz senelerinde bu miktar 300.000 tondan da aşağı düşmüştü - bunun 150.514 tonunu tamametti. 1935 yılında yeni Türkiye bu istihsal adedile dünya istihlâkinin 40% ından fazlasını vermekle krom müstahsillliğinde birinciliği almıştır. Halbuki bundan beş on sene evvelki adetlerin birkaç bin ton arasında ve karışımızdaki kuvvetli rakiplerin blok halinde

olduğunu düşünürsek ekonomimiz için bir muvaffakiyet olduğu inkâr edilemez. Şimdiden ilâve edebiliriz ki, önümüzdeki yılda bu rakamlara analizleri çok iyi cevher olduğunu gösteren Ergani'de Guleman civarındaki Maden Tetkik Arama Enstitüsüne etüdü yapıp bitirilmiş olan yeni krom ocaklarının malları da karışacak ve ihraç yekûnunumuzu mühim miktarda arttıracaktır.

Diğer kurşun, çinko gibi madenlerimizde krizin onlar üzerindeki çok şiddetli tesirine rağmen Hükümetimizin kuvvetli himayesile işletilmiştir, aynı zamanda metal madenlerimizin memleket ekonomisinde daha mühim bir yer alabilmesi için hükümete ait eski simli kurşun madenlerindeki arama ve ihzar ameliyelerinde ehemmiyetle çalışılmıştır. Bolgar dağ, Keban'ın bütün müşkülâtına rağmen gümüşlü kurşun ve çinko madenlerinde esaslı araştırmaları ilerletmekten çekinilmemiştir.

Şunu da ilâve edelim ki, Keban ve Bolgardağ gibi cevher zenginliğe sahip olmasına rağmen jeolojik ve tabii zorluklardan ötürü bir çok mühim şirketler bu araştırmaları yapmaktan kaçınmışlardı. Bu müşkülâtı Türkün azmi yoketmiş, yarın işletmeği de temin edecek arama galerileri hergün biraz daha metre adedini çoğaltmaktadır. Bakır cevheri istihsalı de bir zaman mes'elesi olmuştur.

Erganinin cevher zenginliği esasen muayyen olduğundan tesisat ikmal edilir edilmez bakır cevherini dünya piyasalarına yollıyacağız. Bundan başka şark vilâyetlerindeki diğer bakır madenlerinin de işletilmesi musammim olduğundan maden enstitüsünün tetkik programına girmiştir.

1935 Yılı Türkiye maden blâncosunu kapatırken Maden Tetkik Arama Enstitüsünün bu gizli servetleri meydana çıkarmak için faaliyetini arttırdığını, ve bu araştırmalardan ekonomik faydeler doğurmak ve memleket madenlerinde hakiki nâzım olmak üzere Eti Bank da teşkilâtını tamamlamakta olduğunu ilâve ederiz. İşte 1935 yılı Türkiye maden inkişafının fiili neticesini ve ihzari sahasını hulûsalandırdıktan sonra bu yıl umumî maden istihsal adetlerini basıyoruz:

1935 Yılı Maden istihsalimiz

	Ton	Kilo	
Zımpara madeni	11.991	800	
Krom »	150.514	—	
Lİğnit »	69.148	154	
Zırnık »	5	388	
Galen »	4.450	—	
Kurşun »	5	040	
Blend »	11.645	—	
Borasit »	3.456	— 11 aylık	
Antimon »	303	—	
Cıva şişe	25	—	
Değirmen taşı	tek 1.505	çift 1.114	parça 1.395
Mağnezit »	1.062	—	
Manganez »	15.600	—	
Lületaşı sandık	694	—	
Kil »	5.456	856	
Kükürt »	2.178	—	
Amyant	104	—	
Çimento	131.175	525	
» filler	31	500	
Maden suyu	şişe 189.500	litre 193.266	1/2 litre 102.742
Mermertaşı	metre mikâp 96		adet 2.840
			ton 1.186

Maden ve Maden Endüstrisine Ait istatistikler

1935 senesinde dünya demir istihsalâtı:
«Stahl und Eisen»nin 1934 ve 1935 senelerine ait demir istihsalâtı hakkında neşretmiş olduğu tabloyu aşağıya koyuyoruz:

	Ham çelik		Dökme						
	1934	1935	1934	1935					
Avrupa	49.871	56.660	41.356	46.210	İsveç	878	900	565	570
Bu miktarlardan:					Avusturya	309	370	134	200
Almanya	11.916	16.400	88.742	12.800	İspanya	510	—	344	—
Sar	1.950	—	1.826	—	Diğer memleketler	741	1.370	665	1.120
Fransa	6.174	6.200	6.151	55.800	Avrupa haricindeki diğer memleketler	32.688	41.340	21.469	27.040
İngiltere	9.201	10.200	6.074	6.520	Bunlardan :	—	—	—	—
Belçika	2.949	3.000	2.907	3.040	Birleşik Amerika hükümetleri	26.637	34.400	16.397	21.780
Lüksemburg	1.932	1.800	1.955	1.850	Kanada	754	900	445	570
Çekoslovakya	953	1.170	600	790	Japonya, Kore, Mançuko	3.742	4.500	2.404	2.690
Polonya	845	945	382	380	İngiliz Hindistanı	810	—	1.353	—
Sovyet Rusya	9.563	12.100	10.438	12.470	Diğer memleketler	745	1540	870	2.000
İtalya	1.950	2.200	573	670	Avrupadaki ve Avrupanın haricindeki bütün memleketlerin yekûnu	82.559	98.000	62.825	73.250

Rakamlara (000) ilâve edilecektir.

1935 senesindeki ham çelik istihali 1934 senesine nazaran % 18,7 artmıştır. Geçen seneki istihsal, 1929 senesinin rekor teşkil eden istihsalinin % 80,4 ni bulmuştur. Font istihsalinde nisbeten daha az ilerleme kaydolmuştur. 1935 senesindeki istihsal, 1934 senesine nazaran % 16,5 fazla olup rekor istihsalinde % 74 ni teşkil etmektedir.

Avrupa Kömür Vaziyeti

İngiltere ve Lehistanın anlaşmasile vücut bulacağı Belçika ve Almanyanın gireceği tahmin edilen Avrupa kömür karteli teşkili ülküsü Belçika ve Almanyanın muhalefeti yüzünden suya düşmüştür. Birbirile kömür satışı hususunda anlaşmış olan İngiltere ve Lehistanda amele hareketleri görülmüştür, İngiltere maden amelesi yevmiyelerinin yükseltilmesini isterken Lehistanda bütün kömür ocaklarında da az

gündelikle ameleyi çalıştırmağa mecbur tutmak istemişlerdir.

İngiltere kömür müstahsillerine tehlike teşkil eden amelenin grev tehdidini karşılamak üzere kömürün satış fiyatını 3 şiling yükseltmişlerdir. Maamafih, son gelen Avrupa gazeteleri İngilterede kömür amelesi grevi tehlikesinin tamamen bertaraf edildiğini bildirmektedir.

Bunun neticesinde ise kömür ihracatı azalmıştır. 1934 ve 1935 senelerinin ilk üç ayında, üç kömür memleketinin ihracatı:

	1935	1934	tebeddül %
	milyon ton	milyon ton	
İngiltere	48.12	49.76	— 3.3
Almanya	24.11	20.06	+20.2
Lehistan	8.41	9.42	—10.7

Bu neticeye göre Almanya taş kömür ihracatını diğerlerinin zararına olarak artırmıştır.